

ПРОБЛЕМИ НА ТЕХНОЛОГИЧНАТА КУЛТУРА ПРИ ГЛОКАЛНА РЕСОЦИАЛИЗАЦИЯ НА ЦИВИЛИЗАЦИОННИТЕ ПРОЦЕСИ ДНЕС

PROBLEMS OF TECHNOLOGICAL CULTURE ALONG GLOCAL RESOCIALISATION OF RECENT CIVILISATIONAL PROCESSES

Galina Bogdanova

*Institute of Mathematics and Informatics, Bulgarian Academy of Sciences
g.bogdanova@gmail.com*

Boyan Penchev

*Munich Germany
Trainee at Institute of Mathematics and Informatics, Bulgarian Academy of Sciences
boian32@gmx.net*

Liana Galabova

*Center for Science and History of Science, Bulgarian Academy of Sciences
lianagalabova@abv.bg*

Abstract

Technological culture is considered to be comprehensible as expert necessity concerning highly specialised processes of professional achievement that result in rapid improvement of social life. Unexpected results harden critical conditions that require immediate mass level of operational skills and emergently test glocal social circumstances that supposed to have been planned ahead without clear vision what, when, and how should be available as popular competence. After some cultural transition to more rhythmical everyday life, posttraumatic situation following pandemic limitations from spring 2020 will most probably rely on much higher awareness of public healthcare and hygiene, and will provide medical robotics with opportunities of immediate approval and implementation that their previous socialisation could not ever expect, as for example reorienting of human resource towards development and implementation of artificial intelligence.

Keywords: technological culture, values, robotics, popularity, pandemics

Преосмислянето на съвременната необходимост от общодостъпно популярно и експертно техническо и технологично знание днес се налага поради екстрени обстоятелства. Днес човечеството си поставя въпроса дали след като дълго време ентусиазмът по отношение на новите технологии беше отстъпил приоритетността си на резервите по отношение на застрашеността на естествените и културните ресурси на планетата, днес кризата поради необходимост от преориентация на човешките ресурси ще доведе до една поне приемлива ресоциализация на цивилизационните достижения. Приложимото научно-техническо знание в условията на пандемията от пролетта на 2020 година се оказва проблемно без развитието на достатъчно ниво на масова технологична култура сред населението, която да позволи безпроблемното функциониране на редица

обществени отрасли при изнасянето на традиционно присъщите им дейности във виртуална среда.

Замяната на застрашения човешки ресурс с роботизирана медицинска техника се оказва насъщна необходимост, която започва да се реализира в някои по-технологизирани страни с добре управлявано здравеопазване и непосредствено да оказва положителен социален ефект [7]. Същевременно в разгара на пандемията, когато се очаква тестово и с още едва прогнозиран риск да се отменят мерките за ограничение на житейските дейности поради социалната изолация, естествено възникват предположения за нови производствени сектори в сферата на високите технологии, които биха поели дебалансирания кризисен трудов пазар. По възможност, разкриването към тях на различни нива дейности би отговорило ефективно на инцидентните освобождавания на различно квалифициран и технически компетентен персонал.

Все още не се осъзнава добре шансът теоретично прогнозиран и в глобален мащаб, но с перспектива да се наложи и като необходимост след възникването на възможността да се експериментира адекватно: цели сектори да се редуцират и пренасочат в непосредствено бъдеще до минимум централизирани ефективни служители, което все още и учените “не вярват да се случи в обозримо бъдеще”. Затова на алтернативите все още не се гледа сериозно, забавя се усъвършенстването и социализацията им, които гарантират приложимостта им в извънредни ситуации и специални случаи и важността им за социалната ефективност. Но пренебрегването им спомага иновацията им да не се възпрепятства целенасочено в практиката, както би станало не само на популярно, ако изведнъж на глобално ниво едновременно се осъзнаят преимуществата на роботизацията да подпомага и повишава качеството на живот в повечето публични и частни сфери, съразмерно на риска да реструктурира бита и пазара, който може да се осъществи и по-плавно чрез техническо възпитание.

И с помощта на изкуствен интелект, но и с оптимална експлоатация на активния човешки ресурс, същите заложените цели и мащаби се постигат без поддръжката на масов нископлатен персонал, който практически да отказва да извършва предвидените по длъжностна характеристика дейности с аргументи като защитени минимални колективни права, неадекватност на заплащането, липса на алтернатива като социални помощи и незадоволителни пенсионни условия. Ефектите от осъзнаването на спирането, реорганизацията и ресоциализацията на редица сектори, приемани до момента като цивилизационни постижения, както например задължителното образование и масовото здравеопазване, съпоставени с преосмислянето на пазари и услуги, с малко повече въображение не е невъзможно да не излязат различни от кризата и централизирането им директно да не възпрепятства социокултурно новата индустриализация свързана с изкуствения интелект и мрежовото му приложение в ежедневието.

В този контекст на цивилизационен риск, достъпността на знанието чрез масово научно-техническо и технологично възпитание следва да надхвърли сферата на професионалната подготовка по редица специалности и да преодолее културното подценяване на популярното ниво на техничността, въпреки широкото пропагандиране на компетентностния подход в образованието през последните години. Животоспасяващото социално значение на научно-техническата култура и технологичните компетентности в извънредни ситуации видимо се изравнява по ценност с уменията за първа помощ, ориентиране, самозащита и плуване, за които е предвидено място в задължителното или неформалното образование, както доскоро и на базовата

военна подготовка на младежта. Негативните аспекти на също така жизнено важната неформална комуникация в социалните мрежи биха се редуцирали съществено, ако на базово публично ниво се осъзнаваше насъщната потребност от популярно знание за научните цивилизационни блага. Оценява ли се днес правилно ключовата роля за качеството на съвременния живот на високо технологични процеси като: пречистването на водата, прогнозирането на времето, рафинирането на лекарствените средства, роботизацията на медицинската техника и много други иновации или се изисква известна популяризация на науката и техниката и превенция срещу секти, мрежов бизнес и други асоциални явления девалвиращи научно-техническата култура?

Подобната ключова значимост на дигиталните умения за опазването на културното и природно наследство е приоритет при сегашното изпитание за традиционни сектори като артистичния и религиозния, където роботизацията подлежи на допълнителна интерпретация за преодоляване на множество стереотипи. Докато в сферите на образованието и туризма иновациите вече се приемат за израз на качество, в сигурността и отбраната, здравеопазването и социалните грижи отдавна усъвършенстването им се субсидира като основна необходимост. Социалната изолация, не само при пандемията, но и аналогичните ефекти на стагнация поради промяна на високотехнологичните индустриализационни процеси и културните ефекти за обществото, не предстои директно да пренасочат населението към научно-техническото творчество и неговата поддръжка, внедряване и популяризацията. Но заслужава организационно внимание потенциалът им да отнемат отчасти етичното и културно напрежение при сблъсъците на фронтовата линия на виртуализацията и роботизацията и при стремежите да се надхвърлят граници на приемливост и да се разчупват социални рамки. Въпреки, че съчетанието на техническото, наред с точното, природно, медицинско, социално и хуманитарно знание, днес функционира в интердисциплинарно сътрудничество, аксиологичното му приложение далеч не се изчерпва чрез електронно обучение по научни дисциплини, творчество или социално управление със средствата на високите технологии, а изисква концептуални иновации. Културната промяна в разбираня, мислене и нагласи не се свежда до готовност за непрестанно тестване и усвояване на все по-съвършени технически средства и технологии в ежедневието, нито до преживяванията вариращи от желание за поява в медиите до отказ от дигитализирано присъствие и участие в социалните мрежи. Резервите към ползване на определена техника и технологии като продукти или услуги водят до предпочитания към делегиране на отговорността за осъществяването чрез тях действия и дейности на компетентни органи, които да поемат отговорността за тяхната достъпност и надеждност, както например при постоянния мониторинг и периодичната систематизация на медицинските показатели [6, 7].

Техничните решения като предпоставка или резултат от културни натрупвания

Цивилизационните иновации и парадигмални промени показват необходимост от срив и криза, които да освободят градивните творчески напрежения на експериментите. Проблемите на приложението на постиженията далеч не се изчерпват с приемането на отделни културни факти разкриващи състояния на готовност за цивилизационен скок. Например, изобретения от глобалните социалните мрежи за комуникация и обмен на информация, спътниковите снимки и излъчване в реално време, публичното наблюдение

на всички видове транспорт, до електронните белезници за домашен арест със споделена локация, свързаните с мрежата електромери, холтери, крачкомери, детектори за движение и дим, за кухня, баня и спалня, днес са доброволно приети улеснения не само в специализирани сфери, но трансформират културата чрез пазара.

Разработени за специфичните цели на отбраната и сигурността, внедрени в здравеопазването и социалните грижи, популяризирани и достъпни чрез пазарните икономически механизми, доскорошните чудеса на техниката вдъхновяват жанрове като научната фантастика, хуманитарни направления като биоетиката и историята на науката, социални движения като природозащитното и правозащитното, както и самия научно-технически сектор и неговите приложни области като образованието и индустрията. Съвременните умни неща като въплъщение на концепцията за интернет на нещата (IoT), която в антропологичен план е, колкото техническа, толкова и културна иновационна нагласа (състояние на духа), вече не са просто средства за преодоляване на негативни социокултурни явления като: изолацията и алиенацията, военните конфликти и дискриминацията, замърсяването на природата и пренаселените градски пространства. Смясълът на досегашните „джаджи“ или – за голяма част от населението – предмети на лукса, всъщност осъществява продуктовото превъплъщение на иновациите, възникващо на мета (идейно, философско) ниво – първо като обществена и културна концепция, а след това и като експериментална реализация, която оттам се превръща и в предимно културна, а след това и техническа реалност чрез потребителско изживяване (UX). Същите осъзнавателни механизми променящи основно дидактиката на техническото обучение и възпитание за да се реновира методиката, с оглед на практическото усвояване на новите технологии [8], не само съпътстват цивилизационни промени като прозрачността, правозащитата и мобилността, не само усъвършенстват социална комуникация за целите на миграциите, ползването на права и достъпа до информация, но въплъщават ценности, визия и мисия в конкретни стратегически и тактически социокултурни процеси.

Значимостта на културната константа в процесите на техническо подсигуриране на обществените сектори понастоящем стана особено видима при проблемното протичане на иначе добре отработените и приоритетно развивани научни механизми на работа в здравеопазването [11], където се наложи динамична кризисна иновация по социални причини.

Изтъкването на проблемите на социалната изолация, когато тя става масово наложителна и се организира на публично ниво, интензифицира разглеждането на състоянието на социалния патронаж и културната мобилност и застава дори замрели или трудно насърчавани сектори като творческия и доброволческия да се мобилизират за оцеляване. Подтиснатото и кризисно дезориентирано съзнание за човешки права се събужда не само за да отбележи, че проблемите на хората в неравностойно положение са съществували и са били negliжирани и преди, но и за да апелира за пореден път към прилагане на съществуващи социокултурни решения. Стига се до там властите да тестват целесъобразността на ежедневните си решения, не само зад граница а във виртуалното глокално пространство на неформалните медии и да препоръчват възникналите в резултат на тези процеси социални иновации.

Проблемната постсоциалистическа гетоизация, не само на различните малцинства, но и на православно религиозно мнозинство, се развива в особения уникален затворен климат на извънредното положение в България през пролетта на 2020

година. Социокултурната и организационно-оперативната атмосфера у нас през двата месеца на ограниченията не напомня твърде много на социалистическата дезинформация по време на глобалния ефект на радиоактивно замърсяване при най-тежката в историята на ядрената енергетика катастрофа причинена от тестовата авария на четвърти енергоблок на съветската атомната електроцентрала „Ленин“ в Чернобил и Припят на 26 април 1986. Възникналият там по времето на пандемията пожар и идеята за потенциален риск от ново подобно бедствие със същия или сходен глобален ефект не получава значим отглас на фона на извънредното положение у нас, поради качествено новото ниво на съвременните медии и технологии, които вече позволяват връзка със света и българските емигранти, която чувствително е променила разбиранията на хората.

По-слабата известност на предходни инциденти в наше време се компенсира културно и цивилизационно при протичането на по-съвременни бедствия и аварии. Например, повредата на четирите блока на японската атомна електроцентрала вследствие на земетресението с цунами във Фукушима 1 на 12 – 15 март 2011 предизвика в България повече съпричастност и възхищение от технологичното и организационно ниво на японското гражданско общество, отколкото опасения от глобално застрашаване на околната среда. Директното излъчване на събитията и анализите на последвалите замърсявания при пълна глобална прозрачност и осведоменост позволиха и на българското пост-комунистическо гражданско общество занапред да делегира по-голямо доверие на отговорните специализирани звена и демократични власти, същевременно и поради гарантирания достъп до навременна международна информация.

Паметта за локалната рефлексия на глобални катастрофи у нас е зафиксирала, както липсата на актуална и достоверна публична информация, така и навременната реакция на Българската армия, където замърсяването е засечено чрез мониторинга на млякото подсигурявано за младежите отбиващи задължителната си военна повинност¹. Сред по-възрастното българско население, уязвимо към тежко остро респираторно заболяване при заразяване с безсимптомно пренасяния последно поколение корона вирус, все още е жив споменът за превантивните мерки от страна на българските местни власти чрез здравеопазването, каквато е например засилването на йодната профилактика в образователната система у нас като район и без друго характерен с йоден дефицит. Помнят се неофициалните препоръчителни мерки разпространени почти навреме сред населението чрез слухове за необходимостта от ограничение на потреблението и щателно измиване на плодовете и зеленчуците за пряка домашна консумация, наложителните профилактични прегледи, ограниченията в изливането на открито.

По това време начините за непосредствено верифициране на получената информация изискват време, незаконни са или се следят от службите за сигурност и поради тези причини голяма част от обществото не се ползва директно от тях. Запомнени

¹ Именно задължителната военна служба от миналото днес, а защо не и доброволната от по-далечното минало, е традиционен референтен модел за адекватната гражданска рефлексия и безопасно социално поведение по време на пандемия. Когато от хората се очаква дисциплина и следване на насоки, вместо емоционалност, егоизъм и обществено-опасно настроение на бойкот на санитарните мерки, макар и излъчването на официалните медийните послания или други правила да не е добре урегулирано и все още да извиква скорошни травми от миналото, при няколко мъжко население у нас сработват създадените “в казармата” компетентности, които в медиите се изтъкват като уравновесеност мотивирана и аргументирана от опита изразен с думите “служил (бил) съм в казармата и знам, че нещо като се каже от военните (властите) е ясно че (трябва) да се изпълнява”. За организацията на другите поколения и семействата като цяло, се налага да се следят коментарите в социалните медии, където на помощ при взимането на оперативни решения днес идва изкуствения интелект.

и документирани са² и традиционните местни хумористични рефлексии като стратегия за справяне със социалното напрежение, включително и употребата на подхода на фалшивите новини като пръв опит да се тестват границите на свободата на словото. Шокиращите за времето си извънредни новини са инсценирани като псевдо-информационна емисия по традиционните медии и предупреждават населението за авария на българската ядрена електроцентрала в Козлодуй.

Студентското предаване беше изиграно на ръба на предположението и действителността, а недостоверността му беше едва доловима, благодарение на продължителния социалистически опит, включително и на подрастващите, да отсяват фалшивата информация контекстно и поведенчески в ежедневието, протичащо все още в културно-информационния вакуум между наследството от идеологизацията и интензитета и необичайността на случващото се в реалността. В истинската, абсурдна и безпрецедентна ситуация, когато от единствения малък екран упорито се отричаше и осмиваше видяното „по телевизията“, нямаше много смисъл „да се звъни по телефоните“ или „да се пусне радиото (радиоточката или запада)“, нито дори „да се реагира на момента“. За възрастните и без да се предприема нещо конкретно, случаят беше своеобразен отдушник на натрупаните през последните години преди демократичните промени местни страхове поради опасения: „това да не се случи и у нас, че...“

Добрият повод за оценка на обществения риск от още невъзможна културна трансформация не можеше „да се сподели онлайн“, нито имаше масов достъп до непосредствен глобален мониторинг на сеизмичната дейност, който трябваше да се усети лично. Статистическите ресурси като цяло бяха несравними по интерактивност и достъпност със сегашните, по-изкривени за по-значителна част от света, по-трудни за трансгранична верификация и обобщения. Нямаше реална масово достъпна възможност всеки да направи свое обективно и независимо проучване, нито картографията беше достигнала опциите за сателитно наблюдение, каквито дава днес на населението или фотографията и видео заснемането има днешното ниво на дигитализация, което да позволява моментален образ или репортаж да се обмени в мрежата чрез непосредствено излъчване в реално време и приемливо информационно качество.

Затова днес си заслужава да се проследи как сатиричният художествен похват на българските творци смело отразява по-абстрактен артистичен опит сложил някога край на традиционния тип пълно доверие към информационната технология в световен мащаб, поставил проблема за фалшивите новини и комуникационната сигурност и допринесъл значително за възпитанието на съвременни компетентности и в изкуството. Американска радиопиеса поставена от Орсън Уелс по CBS, някога драматизира романа „Война на световите“ от Хърбърт Уелс от 1898 година, излъчена е вечерта в неделя на 30 октомври 1938 година и инсценира репортаж от нападение на марсианци за да отвлече вниманието на публиката от любимо предаване в това най-слушано време с психотична интерпретация на актуалната тогава военна тематика. Българският постмодерен вариант на подобния неуместен социален експеримент залага на подразбиране и затова не стига до инсценировка на нападение над страната, което е много по-актуално към момента, има локален прецедент през 20-те години, но би се приело по-насерiously. Неубедителният „документален“ материал успява да провокира паника чрез студентското развлекателно предаване на БНТ „Ку-ку“ с отговорен редактор Петър Курумбашев в рубриката „Ку-ку новини“ от 22 декември 1991 година в началото на

² И проучвани при обучението и стажа на Лиана Гълъбова под ръководството на Олга Заславска върху българските фондове с репортажи от местната преса събирани от западни медийни институции по въпроса за строителството на АЕЦ Белене, съхранявани в *Архива на фондация Отворено общество (OSA)*, тогава при *Централно-европейския университет (CEU)* в Будапеща през 2004-2005 години.

тогавашните коледни и новогодишни празници. При особена чувствителност към първоначалната свобода на словото и на избора на медийно съдържание от страна на зрителите в този момент и с идеята, че журналистиката е първата, не четвърта власт поради истинността си, проявата отразява социалната политика на разсейване на публичното внимание в хода на предимно културната демократизация на прехода и проблемното и до днес разделение на обществено и комерсиално телевизионно и журналистическо изкуство, тогава политизирано, но симптоматично за технологичната култура.

Екстремната медийна шега е припомнена епизодично при опит за разпръскване на фалшиви слухове за ядрена авария в Козлодуй през 2008 и днес се споменава в епизод от предаването „БНТ на 60“³ без все още да намира напълно положителна социална оценка, но загубва актуалността си в контекста на пандемичното извънредно положение. Негативната естетика тогава само се опитва неудачно да въплъти европеизацията и глобализацията, докато историческите деструктивни аспекти на дисидентството естествено доминират, а социалният инцидент се отчита предимно като културен факт. Но днес шаржираните тогава идеи, че властите спират да прикриват сериозността на положението, както дотогава избягват паника и че дезинформацията още е била ефективен управленски механизъм, въпреки промените в тоталитарната система на сигурността, не само не са актуални досега, но нерегулираното упражнение на индивидуални права в тази насока потенциално застрашава сериозно сигурността.

Следващата стъпка е по-културно и технически компетентно да се адаптират в ежедневието, не само кризисните рутинни практики на наблюдение и информиране, както и на различните обществени нива да се изградят механизми за избягване на злоупотребата с високо-технологични средства. Извънредното положение е повод за актуализацията на динамиката и характера на развитието на вече приетите социокултурни реалности на редица все още неравномерно популяризираны дейности по сигурността, транспортната безопасност и туризма като постоянно споделяната локация и излъчване, контрол на психофизиологични показатели, например чрез следене на температурата на населението с детектори, топлинни скенери и дроневи, пропускателните пунктове за проверка за наличие на оръжие, опасни товари, а в случая и на дестинации и целесъобразност на пътуванията, наличие на предпазни средства и много други обстоятелства. Предизвикателство се оказва диференцирането на негативните възможности на техническия напредък като предпоставка за информационна киберпрестъпност от социалните, информационни и комуникативни ползи от изобретения като: детските светофари за шум, алармите за първа помощ в баните и охранителните камери по коридорите в хотелите, триизмерните панорамни посещения на музеите и галериите, дигиталните, холограмни и други сценични и перформативни възможности за видимо дистанционно присъствие и граничещо с изкуство и творчество виртуално-реално участие в рискови за здравето събития.

Рампите и асансьорите, указателните табели и евакуационните планове, противопожарните и охранителни изисквания и съоръжения, а сега и защитните

³ Драгомир Драганов (водещ); Станислав Терзиев (режисьор); Васко Громков и Иво Иванов (сценаристи); Анна Яковлева, Йоана Левиева-Сойър и Кристина Матева (продуценти); излъчвано от Студио 4 на Българската национална телевизия от 9 септември 2019; Златен архивен фонд на БНТ (празнични, музикални, театрални, спортни, детски, исторически, информационни и др. предавания); Българска национална телевизия 2019-2020, Сефан Рядков гостува в „БНТ на 60“, 12 ноември 2019 (вторник), 22:00, 00:54:32 ч. 08:11-19:20 мин, <https://www.bnt.bg/bg/a/stefan-ryadkov-gostuva-v-bnt-na-60> (3 май 2020, 12:24); Камен Воденичаров гостува в „БНТ на 60“, 13 март 2020 (петък), 22.00, 00:54:42 мин, <https://www.bnt.bg/bg/a/kamen-vodenicharov-gostuva-v-bnt-na-60>, <https://video.bnt.bg/bg/a/kamen-vodenicharov-gostuva-v-bnt-na-60> (2 май 2020, 14:59).

средства и дезинфекцията в храмовете и туристическите обекти, наред с видеонаблюдението, видеостените, откритите сцени и директното излъчване на богослуженията и поклонничествата, виртуалните турове и добавената реалност в музеи, галерии и църкви, както и още много други подобни улеснения все още се възприемат донякъде проблемно като елемент на секуларизация или акултурация поставящи наследството в риск. Доброволността и публичното субсидиране на социалните роли по все още спорното отваряне на пространства и проследяване на живота и контрол на тази информация и комуникация от различни заинтересовани страни не се осъзнава като културна необходимост. Вероятно и първоначалното приложение на дадена техника или технология в областите на потреблението и сигурността, възпрепятства адаптирането в културната сфера, включително и когато е решаваща за развитието на изкуствения интелект при роботизацията.

Новости в края на резервите към социалните медии, мрежовите комуникации и осъзнаване на реалността на виртуалното като смислова опора за иновативност

Дигитализацията и виртуализацията на живото наследство, на събития и комуникации с ясно изразена реалност и конкретност като миграциите и фестивалите е немислима до момента, в който внезапно не се налага като средство за оцеляването им, съхраняващо и ясно изразените културни ползи и социални ефекти, които ги съпътстват. Оттам технологичното възпитание, вместо да се разглежда като конкурентно на културното, сега се оказва висше цивилизационно благо видимо изведнъж във фокуса на пандемичната обществена консолидация, групова динамизация и междуличностна интеграция. Видими при извънредно положение с особености като сегашната пандемия, неочакваните глокални възможности на социокултурно развитие едва ли биха се осъществили на практика по същия начин, ако преди това дузина години социалните мрежи и технологичните продукти⁴ не развиваха естествено умението на хората да общуват реално във виртуалното пространство, след като то е преосмислено и експлоатирано от Интернет.

Предстои тепърва да се осмисля потребността и да се аргументира целесъобразността на умението за общуване с техниката, вече не като предизвикателство, но като реалност, надхвърляща практиката на доброволното епизодично използване на електронни приспособления. Предизвикателство за съвременността е перспективата на общество доминирано от свързани с мрежата снабдени със софтуер и обучени или тренирани предмети, чиито изкуствен интелект има потенциал едновременно да мобилизира и превъзхожда човешкия потенциал в една или друга посока, но също така съдържа дефицити и носи негативи като отчуждението от естествената социализация. Технологичното възпитание е ориентир във взаимодействието на човешкия ресурс с техническия, при което изкуственият интелект отразява естествения и социалната му адаптация зависи от уменията да бъде организиран адекватно, вече не от производителите, а от потребителите като общност.

⁴ Показателна е дори малка културна стъпка като демократизирането на наглед незначителен естетически детайл като дълго чаканото и удивително закъсняло оптимизиране на опцията за промяна на потребителския интерфейс на Facebook, който и до момента предлага единствено бял, черен и син цвят за екрана, вероятно поради субективен вкус и нагласи на своя авторски екип, а индивидуалните възможности за настройка остават проблемни, въпреки че един неутрален сив или бежов цвят, също и на текстовите редактори, би защитил очите на милиони и би изтъкнал пъстрото визуално съдържание по-добре като фон, но може да затрудни възприемането за определени групи или по необходимите за функциите на мрежата начин.

Технологичната култура съставлява и ценностната част от практическото техническо образование балансираща теоретичността на обучението с възпитаването на асертивна комуникативна компетентност, включително общуването с техниката, в процеса на оптимална социализация на иновациите – внедрени изобретения и рационализации. Равновесието между опитността в съставянето на собствена културно-информационна програма чрез сърфиране сред множеството съвременни достъпни предавания и съдържания се постига също така с човешка мяра, както и ориентирането в отделна мрежа, приложение или друг интерактивен материал. Сред множеството дисплеи днес човешкият избор, който не е само потребителски, остава основният водещ ориентир при структуриране на ежедневието и живота, тъй като все още медийната среда има свойството да бъде изключвана и напускана от хората.

Благодарение на пандемията, в момента се преживява значим социокултурен обрат в проблемите на училището със смартфоните и присъствието на учащите на границата на все по-отворената класна стая и глобалната мрежа. Социалното внимание се пренасочва първо към недостатъците, а след това успява да установи и предимствата на основно дигиталната комуникация на всички образователни нива. Докато след-изолационният пандемичен ентузиазъм все още не позволява обективен избор по предпочитание, аналогично на други сектори като артистичния и особено здравеопазването, където и излъчването от залите и онлайн консултациите и лечението също са новост, въпреки съвременното дигитална диагностика, сериозно се поставя под въпрос преподавателския човешки фактор, който е не по-малко застрашен от рисковете на натовареността на живота общуване.

Жизненоважната роля на социалната консолидация при назряващата цивилизационна промяна с акцент на роботиката и дефицита на хуманно присъствие предстои да преодолява и конкретни културни рискове. Именно изоставането в масовото и споделено консолидиране на научно-технически ценности и социализиране на новите технологии може да причини културна стагнация на сектори и отпадане на практики (форуми, фестивали, дестинации, комуникации и социализации) поради висок епидемичен риск и оттам отлив на туристически, комуникационен и информационен поток. Извън осъзнаването на общата социокултурна ситуация на девалвация и обезличаване на цели културни процеси, фокусирането върху смисъла на отделни практики като двустранни ефекти при дезинфекция или изолация, може само да доведе до задълбочаването на спорове по: характера на консервации, реставрации и възстановки, приоритизацията на традиционни дейности и актуални компетентности, преосмислянето на проблематизирани пространства и особено по избора на медии⁵ [1, 2].

Социализацията на постиженията на роботиката чрез все по-компетентния досег с мобилните приложения и промишления дизайн в ежедневието, повишаването на автономността и персонализацията на роботите и IoT и техните интерфейси и потребителското изживяване проблематизира съвременното взаимодействие на хората с изкуствения интелект с оглед на агентността, антропоморфността, периметрите на познавателни или изпълнителски функции с цел по-обективно и динамично да се

⁵ Достъпността на онлайн платформите, чрез които в момента се осъществява образованието и научната комуникация се оказва решаваща при избора на медия и продукт според потенциала им за оптимална кризисна комуникация по време на пандемията и зависи от преодоляване на забавянето в посрещането на тези потребности на принципа “значи може щом се налага”, което се постига чрез повишаване на съзнанието за достъпността като една от ползите на защитените различия между хората, която обикновено има дълготраен социален ефект, както в случаите с много подобни иновации [3-7] (Karagyozov, 2019; Събев, 2020, 2017; Sabev, Georgieva-Tsaneva, Bogdanova, 2020, Todorov, Bogdanova, Noev, Sabev, 2019;).

актуализира интерпретация на поведението на реализирани работи от гледна точка на вградените в тях когнитивни и поведенчески модели с цел таксономична яснота и оптимизация на психосоматичната реакция в системата човек-робот, особено в придружаващите и образователни функции, където има социални дефицити (Димитрова, 2020)[1]. Принципно новите непосредствени рискове за опазването и достъпността на културното наследство в контекста на туризма и приемствеността изискват споделяне на стремеж към силно гражданско общество, баланс на човешки права, преодоляване на стратификацията и изолацията, особено при релативизиране на субкултурни, професионални, етнически и религиозни общности, баланс на културен и икономически сектор и други проблеми.

Технологичният реализъм или абстракционизъм извън изкуствата и активизма?

Под въпрос днес е и хармонията между: субективното увлечение по културните ефекти на иновацията, включително и ако са асоциални или променят природата и традицията, и отказа от адаптация към нови етични измерения на хуманността. Рискът от доброволна изолация и деструктивно социално отчуждение като реакция на динамичното развитие на свръх-технологизирана култура води до обществено значима загуба на цивилизационна съпричастност. Но изострените обществени ситуации не позволяват индивидуализирано емоционално изживяване на упражняването на човешки права и свободи в пълнота, за сметка на колективната дисциплина водеща при екстрени обстоятелства застрашаващи сигурността.

Понастоящем траматичните и посттраматичните дадености на двумесечна информационно контролирана, хигиенно аргументирана и епидемиологично обусловена глобална социална изолация причинена от извънредно положение, последвана от двумесечно преосмисляне на спазваните отначало мерки в условия на все още извънредна ситуация, но при рисково делегиране на контрола на гражданите, показват потенциал за уравнивяване на застрашителни глобални разрушителни тенденции като климатичните промени увреждащи околната среда. Налице е неочаквано постигане на непрогнозирани и доскоро недостижими локални резултати като възстановяване на природната среда в доскоро гъсто населени територии със завишени нива на шумно, прахово и водно замърсяване. Макар и за сметка на ограниченията в здравословния начин на живот на хората и рисковете от близостта на дивите животни, откъдето се предполага че е причинена и епидемията, както и в ущърб на публичния образ на генетиката, оказва се че традиционализмът и до днес не е лишен от социокултурна цивилизационна целесъобразност. Но означава ли това, че социалната изолация и глобалната демобилизация постепенно ще се реорганизируют в конструктивна обичайна практика, след като дори с риск от втори пик на епидемията беше направен опит за възстановяване на предишния начин на живот, поради психичните бариери⁶ за мнозина да се приспособят към новостите [3-4]?

⁶ Много по-високата компетентност на хората с увреждания, затруднения и специални потребности, както и в условията на работа при рискови професии и сектори като отбрана, здравеопазване, сигурност, безопасност, образование и много други, въпреки завишения риск, да реагират адекватно на екстрени ситуации, с каквито те рутинно се сблъскват в ежедневието и създават механизми за справяне и така и неформално се обучават в определени стратегии за креативност, от една страна постоянно заслужава все по-голямо научно-практическо внимание и друг ресурс, а от друга страна, създава условия за иновации, включително в техническото възпитание, които доказано имат висок пазарен и социален потенциал за устойчиво подобряване на качеството на живот.

Натрупването на напрежение като енергия загатваща с интензитета и характера си за настъпваща парадигмална и цивилизационна промяна чрез критичен период оказва ефект върху ритъма на живот като цяло, след като динамиката на съществуване е предварително ускорена до крайност в посока на видимо самоунищожение. В този контекст рутинното умение за ориентиране в динамична среда надхвърля отделни жестове или субкултурни движения на отказ от определен тип техника или комуникации. Елементарното практично разбиране на културните пространства като временни вместилища на материални и нематериални, движими и недвижими ценности, съчетано със социални движения в израз на принадлежност и идентичност, могат да се опосредстват и с нетрадиционни средства, стига те да са добре ориентирани към изконните им аксиологични цели.

Технически образованите експерти, умелите хора от нови и нови поколения, израснали с възходящи нива на социална потребност от техничност или по-склонните по природа и интереси „техничари“ не просто „знаят как функционират нещата“ в бита поради някакъв по-конкретен опит с отделен предмет или контекст. Не е само психологичен тренинг смелостта и независимостта да се тестват и проучват технологиите, да се споделя опит и да се внасят корекции в тях, нито да се понасят неудобствата на повечето иновационни културни процеси днес, едновременно с рутина и възхищение. Ако доскоро повечето хора с учудване забелязваха как някои говорят оживено, вървейки сами по улицата или седнали в транспортните средства, докато наблюдаваните изключения всъщност свикваха по нов начин да преодоляват пространства, пестят време и рушат стереотипи, постепенно намаляха онези, които стоят или пътуват без да преглеждат информация на някакъв екран и да пишат съобщения. Остана дефицитът на културно време за пренасочване на повишеното търсене на традиционните форми на видима и осезаема човешка социална подкрепа към реалността на медийното и техническо опосредствяване чрез адекватно разбиране на непосредствените му възможности да бъде масово и ефективно подсигурано⁷.

След като при усъвършенстването на техника и технологии все още остават водещи потребностите на хората и обществото, сега остава само да се изрази видимо условното изолиране в отделни пространства, съчетано с общностност гарантирана чрез мрежуването. Колкото и да изглежда, че промяната се налага изведнъж поради пандемията и започва да се постига на практика отчасти чрез предпазните средства, изглежда по-вероятно да се осъществява логичният следващ цивилизационен етап на интеграцията човек-машина. Веднъж този преход беше отложен и преосмислен в края на творческия път на Стийв Джобс през есента на 2011 година, когато чрез изключителното технологично въображение и организационен усет на съвременния изобретател се предвиждаше информационните възприятия да се съсредоточат във вид на смарт очила в близост до повечето сетивни органи на човешкото тяло и тогава светът предстоеше да се промени в съвсем различна посока.

Изборът за приоритизирано масово внедряване на някое от изобилните съвременни технологични решения [8-10] като носител на социокултурен ръст е възможно да се провокира от създалите се в момента екстремни обстоятелства. Вероятността след пандемията основен проблем на населението да остане качеството на дезинфектантите, предпазните средства и комуникациите се понижава поради

⁷ Например, забързаното ежедневие не дава възможност за специално планирани срещи с близки и познати в реално време и място „на живо“, но за сметка на това медиите позволяват непосредствена онлайн връзка, щадяща натоварените сетива и графици на хората, както и организацията на собствения им живот, отваряйки за общуване пространството на домовете им при повече възможности за споделяне на детайли от бита и творчеството им, които иначе биха изисквали допълнителен репрезентационен ресурс.

социокултурния риск от преосмисляне на цели сектори и съответно релокацията на ресурси между тях. Затова и способността обективно да се анализира състоянието на човешката общност при крайно асоциални условия и от гледна точка на все още несъвместимата с хуманността високотехнологична култура, днес заслужава внимателен анализ, не по-малко от самата пандемична обстановка с изострената до крайност необходимост от повишаване на здравната и медийна култура на популярно ниво и сред елитите.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

В резултат на разгледаните дотук проблеми на социокултурното преосмисляне на масовата достъпност на съвременната високотехнологична компетентност в интерес на развитието на иновациите от специализираните сфери до конкретните потребности на екстрената медицинска практика и съответните временни ограничения в редица обществени сектори, се наблюдава естествено превръщане на натрупванията на потенциал в реални видими прояви на цивилизационен скок. Предизвикателство се оказва дори прогнозирането на обстоятелствата на очакваното поэтапно възстановяване на ритъма на ежедневиия живот, което предстои вследствие на екстрено възникналите в световен мащаб пандемични условия и предстоящата отмяна на извънредното положение наложило се у нас и в много други общества с цел да се преодолее епидемичния риск в културно измерими и социално допустими граници. Предвиждането на разнообразните ефекти от глокалната ресоциализация на загубените в процеса на настоящия кратък, случаен, рутинен и принудителен социален експеримент касаят перспективите, в които предстои последствията да се изразят в прогресивни или регресивни цивилизационни процеси до голяма степен обусловени от проблемите на динамичното усъвършенстване на личната и колективна технологичната култура като ключ към един благоприятен преход към нова индустриална революция, съпътствана от вече еволюиращи параметри на осмисляне на бъдещите потребности.

БЛАГОДАРНОСТИ

Научното изследване е проведено като част от проекта „Изследване на приложението на нови математически методи за анализ на кардиологични данни“ по договор № КП-06-Н22/5 от 07.12.2018 г., финансиран от Фонд „Научни Изследвания“.

ЛИТЕРАТУРА

- [1] Dimitrova, M. 2020. *Modelling of Human-Robot Systems. Lectures*. Sofia: Doctoral School of Bulgarian Academy of Sciences, http://edu.bas.bg/doctorant_school/spec_courses/1_inf_com_sci_tech/information.html
- [2] Dimitrova, M. 2012. Socially-Competent Computing Implementing Social Sensor Design. *IJWLTT* 7(3), 61-70, ISSN: 1548-1093, eISSN: 1548-1107, DOI: 10.4018/IJWLTT
- [3] Karagyozov, I. 2019 People with Disabilities: Solution or Problem. In Zheorzheta Nazarska and Svetla Shapkalova, Eds. *Harmony in Diversity VI*. 497-505, Sofia: Za Bukvite, ISSN: 2367-7899.
- [4] Sabev, N. 2020. *Computer Methods and Approaches in Research and Presentation of Knowledge on Web Accessibility of Disabled People. PhD Thesis*. Sofia: Institute of Mathematics and Informatics, Bulgarian Academy of Sciences.

- [5] Sabev, N. 2017. Beneficiality of Diversity: Analysis of Beneficiality and Accessibility in Regard of Disabled. In: Zheorzheta Nazarska and Svetla Shapkalova, Eds. *Harmony in Diversity IV*, 459-466, Sofia: Za Bukvite: O Pismeneh, ISSN:2367-7899.
- [6] Sabev, N., Georgieva-Tsaneva, G., Bogdanova, G. 2020. Research, Analysis, and Evaluation of Web Accessibility for a Selected Group of Public Websites in Bulgaria, *Journal of Accessibility and Design for All*, 10(1), 124-160, doi: 10.17411/jacces.v10i1.215HC5, ISSN 213-7087.
- [7] Todorov, T., Bogdanova, G., Noev, N., Sabev, N. 2019. Data Management in a Holter Monitoring System, *TEM Journal*, 8(3), 801-805, ISSN: 2217-8309, eISSN: 2217-8333.
- [8] Lebamovski P., Nikolova M. 2019. An innovative approach to teaching stereometry in school using the stereo system StereoMV. In: *Proceedings of the I Scientific conference "Inovative STEM Education" (STEMEDU-2019)*, Veliko Tarnovo, Institute of mathematics and informatics - BAS. 1, 5-13. ISSN: 2683-1333 (in Bulgarian), <http://www.math.bas.bg/vt/stemedu/book-1/01-STEMedu-2019.pdf>
- [9] Georgieva-Tsaneva G. Serious Games and Innovative Technologies in Medical Education in Bulgaria. *TEM Journal*, 8(4), 2019, 1398-1403. ISSN: 2217-8309. DOI: 10.18421/TEM84-42.
- [10] Georgieva-Tsaneva G. 2019. Innovative Means of Medical Students Teaching through Graphical Methods for Cardiac Data Estimating and Serious Games. *International Journal of Advanced Computer Science and Applications*, 10(6), 31-39. DOI: 10.14569/IJACSA.2019.0100605.
- [11] Simeonov, D. 2017. Processing, Analysis and Visualization of Sanitary Information. *Balkans: Language, History, Culture*, Veliko Tarnovo: University Press, 5, 1, 382-389. ISSN: 2535-1346 (Online) ISSN: 1314-4065 (Print) (In Bulgarian)